

EVOLUȚIA PIEPTARELOR ȘI COJOACELOR ÎN ZONA OCOLULUI CÂMPULUNG MOLDOVENESC

HORAȚIU SILVIU ILEA
Muzeul Național al Țăranului Român București

În contextul costumului tradițional românesc, portul din Bucovina prezintă unele caracteristici regionale, determinate de anumite condiții geografice, economice, sociale și istorice. Costumul popular din Ocolul Câmpulung Moldovenesc reprezintă o subcategorie a celui bucovinean, totuși, el are un specific propriu, elementele sale componente s-au dezvoltat uneori în așa măsură încât și-au dobândit o particularitate structurală, cu o simbolistică și un mesaj de sine stătătoare.

Hainele din blană ocupă un loc deosebit de important în componența și structura costumului popular. Purtate atât de bărbați cât și de femei, în special în anotimpurile reci, aceste haine sunt cunoscute în toate regiunile țării noastre. Hainele de piele s-au dezvoltat în strânsă legătură cu mediul înconjurător, principala lor funcție fiind aceea de a proteja corpul în zilele friguroase de iarnă și de toamnă, mai ales cojoacele cu mâneci; pieptarul era purtat în toate anotimpurile - nelipsit la ocaziile festive, ca un element de fală, prestigiu, bogăție. Cu timpul, dezvoltându-se și sub aspectul formei (varietatea de croi) și îmbogățindu-se din punct de vedere ornamental, ele au devenit apanajul celor înstăriți. Numai gospodarii de frunte își puteau împodobi culmea – unde, după obiceiul locului, se țin hainele în camera curată – cu diferite forme de cojoace, care de care mai frumoase¹. Cercetările de teren de la începutul secolului al XX-lea și mai ales cea a echipei profesorului Dimitrie Gusti de la Fundu Moldovei, din 1928, surprind varietatea tipurilor de pieptare existente în zonă, în cadrul fișelor de inventar a caselor cercetate.

În structura lor, hainele de piele prezintă o mare diversitate. De la pieptarele cu talia foarte ridicată și până la cojoacele mari ciobănești, șube, variază nu numai proporțiile lor, ci însăși croiala. Deseori, din motive obiective, linia croiului nu este respectată, întrucât forma materialului, dictează apariția unor cusături uneori cu totul neașteptate și care deseori dăunează armoniei ansamblului. Totuși cojocarii caută să remedieze deficiențele materialului - nu întotdeauna dimensiunile unei piese corespund suprafeței necesare – creând din aceste accidente, elemente impus structurale, elemente de decor. De asemenea și întărirea prin dublare, a diverselor porțiuni mai expuse, pentru a le feri de uzură,

¹ Mercheș 1935-1938, p. 178.

se face simetric, la coate, umeri, în jurul mânecilor, unde prin însăși mișcarea obișnuită a brațelor, piesa este mai solicitată².

De veche tradiție, specifice zonei, sunt pieptarele și cojoacele, înțelegând prin pieptare toată seria de haine din piele, fără mâneci, chiar atunci când acestea depășesc nivelul bustului și acoperă tot torsul³. Pentru confecționarea hainelor din piele, principala materie primă este blana de oaie și de miel, acestea fiind prelucrate în cadrul fiecărei gospodării, dar și la târg la dubălării.

De fapt, fiecare gospodar și gospodină, ca de altfel și ciobanii, știau să-și dubească singuri pieile de oaie, miel, vulpe, jder, dihor, căprioară. Tehnica era simplă: se fierbea slatină (apă sărată de izvor) și se turna într-un vas spre a se răci. Apoi se puneau uruiala de ovăz cernută și puțină miezură de grâu, adică tărâțe de grâu de al doilea, amestecându-se mereu. Cu această dubală se ung pieile întinse pe jos, care apoi se împăturesc. Stau așa trei zile și apoi se pun la uscat, după care se curăță bine. Tudor Pamfile, mai semnala un alt sistem practicat în munții Bucovinei, cu o dubală din zăr sărat⁴, această tehnică fiind folosită mai ales în gospodării, zerul grăbind perioada de argăsire.

Confecționarea propriu-zisă a hainelor însă, cere măiestrie, de aceea, încă din secolul al XIX-lea ea a constituit specializarea unor meșteri. În prima jumătate a secolului al XIX-lea majoritatea meșterilor erau grupați în jurul orașelor și târgurilor mari din Bucovina: Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Câmpulung și Dorna, populația huțulă având principalul centru de cojocărit la Seletin. În ceea ce privește meșterii aceștia erau de cele mai multe ori sași veniți din zona Bistriței, ultimii dintre ei practicând această meserie până în anii 1940, mai ales în zona de munte - ultimii ucenici ai acestora fiind identificați în cercetările de teren din 2010-2014⁵. Croirea și coaserea pieilor, ornamentarea lor, cer pricepere, îndemănare, unelte speciale. Chiar dacă alte categorii de piese din piele – de exemplu opincile - se făceau de obicei în cadrul gospodăriei, confecționarea hainelor de piele este, de foarte multă vreme, prezentă ca meșteșug.

În afară de pieile de oaie, care constituie materialul de bază, se folosesc și alte piei, cu un alt procedeu de prelucrare, și anume: meșina sau erha (piele de capră) pentru aplicații, piei și blănuri de calitate superioară, de jder, dihor, miel negru, ied de căprioară⁶. Ca o evoluție tehnică considerăm folosirea primului țesut - fâșie de material care imită blana de miel. Țesutul primului era o specializare, nu orice gospodină știa să-l facă, existând câte o țesătoare de prim pentru mai multe comune - în Ocolul Câmpulungului existau trei astfel de

² Bănățeanu 1975, p. 319.

³ *Ibidem*, p. 318.

⁴ Pamfile 1910, p. 76.

⁵ Ultima ucenică a unui meșter sas, găsită în 2010 în Câmpulung Moldovenesc, Elisaveta Forminte în vârstă de 83 de ani.

⁶ Pavel 1978, p. 150.

țesătoare în 1950 (Parasca Istrate – Vama, Maria Mierălă – Câmpulung, Ileana Prindii - Moldovița pe Pârăul Damacușa). Alte materiale folosite la coaserea și împodobirea hainelor din piele erau firele de bumbac, lâna, chiar și fâșiuțe mici din piele, firul metalic, mărgelele.

În costumul din Bucovina, sunt incluse aproape toate formele de cojoace și pieptare cunoscute în țara noastră. Le vom prezenta în ordinea în care ele determină specificul regional al costumului. Căci trebuie spus de la început că, mai mult ca oricare piesă de port, haina din piele este cea care determină și permite zonarea cartografică a costumului popular din această regiune.

De veche tradiție în această regiune nu sunt pieptarele cu clini – care apar foarte rar în portul bătrânesc doar la Izvoarele Sucevei, Breaza, Benia, Argel – ci pieptarele lungi (lipsite de clini, drepte)⁷. Bondița lungă, făcea parte din tipologia cojoacelor fără mâneci, era lung până la genunchi, și răscoit la umăr pentru a se vedea ornamentele cămășii peste care se purta (Fig. 1). Boanda lungă era croită din 3 piei mari de oaie, una pentru spate și două pentru „dinainți”. Era tivită cu blană neagră de miel sau pentru cei mai înstăriți cu blană de dihor (blana de dihor fiind una din caracteristicile acestei zone). Ceea ce caracterizează aceste piese este deschizătura largă a mânecii, având în secțiune circa 40 centimetri și răscoiala de circa 10 centimetri⁸. Acest gen de bondiță a fost purtat în toate satele ocolului, dispărând complet din costumul tradițional cam la jumătatea secolului al XX-lea, fiind înlocuit total de bonzile scurte care nu depășeau talia. Putem stabili evoluția ei abia din secolul al XIX-lea, când informatorii descriu bondița lungă cu clini, ornamentată cu „prim de miel”. Prima atestare a bondiței lungi cu dihor, datează din 1848, ea aparținea lui Dumitru Ursu a lui Filaret, din satul Deluț din Fundu-Moldovei. Urmașii săi afirmă că „era cea mai strașnică boandă pe care o putea avea un fecior pe vremea aceea”⁹ (Fig. 2). La sfârșitul secolului al XIX-lea apare bondița scurtă, cu primul mai lat. Aceste două tipuri de bonzi coexistă, cele scurte fiind purtate în general de tineri, iar cele lungi erau folosite îndeosebi de bătrâni.

Apariția blănii de jder și de dihor în împodobirea bonzilor, este neclară, am putea considera că vine din vechile practici ale boierilor și domnitorilor de a-și împodobi hainele cu blănuri scumpe. O informație inedită găsim în culegerea de datini și credințe întocmită de Elena Niculița Voronca, care în prezentarea costumului vechi boieresc menționează despre „peștimane și cațaveici de satin cu dihor, pe deasupra și pe din lături”¹⁰.

Pieptarul cu poale, purtat până într-o anumită perioadă, atât de bărbați cât și de femei, era întâlnit în portul românilor și huțulilor din satele din nordul

⁷ *Ibidem*, p. 156.

⁸ *Ibidem*, p. 160.

⁹ Mercheș 1935-1938, p. 169.

¹⁰ Niculița Voronca 2008, p. 382.

regiunii, la începutul secolului al XX-lea. Acest pieptar cu poale sau cu clinii, era purtat după 1920 exclusiv de bărbați, spre deosebire de cel de Bilca la care poalele sunt mai scurte, și clinii mult mai încrețiți, purtat exclusiv de femei. Pieptarul cu poale de Câmpulung era mult mai lung, ajungând uneori până la pulpa piciorului, făcut din 7 piei de oaie, croiul acestuia era mult mai degajat, clinii fiind mult mai largi și lipsiți de crețuri.

Tot de veche tradiție, sunt și „cheptarele” înfundate, purtate până în primul deceniu al secolului XX și de femei și de bărbați, femeile părăsind această piesă în favoarea bonzilor scurte. Aceste pieptare nu aveau despicătura în față, ci aveau despicătura sub brațul stâng, prinsă în „cheutori”- nasturi împlețiți din meșină, iar pe piept unul sau două buzunare (Fig. 3). Acestea erau garnisite cu blană de miel, sau cu blană de jder sau dihor, cele din urmă fiind rezervare celor înstăriți¹¹.

Bondițele scurte, apar la începutul secolului XX, fiind mult mai ușor de purtat și mai puțin costisitoare în ceea ce privește materialul folosit pentru realizarea lor. Bondița devine după Primul Război Mondial, piesa reprezentativă a costumului zonei, fiind purtată în toate anotimpurile, inclusiv iarna, pe sub suman și cojoc¹². Este un argument în plus care pledează pentru declararea formei ei performante – bondița cu dihor – ca marcă etnică a zonei Câmpulung Moldovenesc¹³ (Fig. 4).

Începutul secolului al XX-lea introduce în modă, „primul” țesut, care a coexistat alături de primul de miel și cel de dihor, acesta din urmă devenind din ce în ce mai lat. Primul țesut era de două feluri, țesut din lână și țesut din mătase. În această perioadă apare și decorarea brâielor cu mărgelile, pentru ca, după 1950 să se impună din ce în ce mai mult primul din dihor, alături de brâiele bătute și de largi benzi de ierhă împodobite cu un bogat decor geometric realizat din mătase și mărgelile. Gama cromatică a ornamentelor aplicate cuprinde nuanțe închise, dar și marouri și nuanțe de galben auriu.

De obicei fâșiile de „ierhă”, brodate cu mărgelile nu erau realizate de către meșterii cojocari, ci de către femei specializate în această operațiune, care dețineau un număr mare de modele și le combinau după dorința viitorului purtător. Pentru realizarea primului de dihor la o bondiță erau necesare 12-15 pielicele¹⁴.

În ceea ce privește cojoacele acestea se împart în două categorii: lungi și scurte. În grupa cojoacelor scurte intră „mintenul” și „spențerul”, iar în grupa celor lungi „cojocul genuncher” și „tohala ciobănească”.

Mintenul era cojocul cu mâneci, scurt până la șold, denumit și trupar, uneori confecționat din 4-5 piei moșare sau din 3 piei de oaie. La margini era tivit

¹¹ Mercheș 1935-1938, p. 168.

¹² Florescu 1956, p. 17.

¹³ Bănățeanu 1975, p. 321.

¹⁴ Pavel 1978, p. 158-160.

cu prim negru sau cu prim de dihor – cojoacele cu prim de dihor fiind specifice Vamei și Moldoviței. Spențerul era un cojoc de lucru neornamentat și foarte scurt, care permintea o mișcare mai ușoară la lucrul în pădure. Nu avea deloc prim, mițele de pe dedesupt fiind cele care ornamentau cojocul. După ce pieile se croiau, se încheiau cu ață răsucită de cânepă, pe încheieturi se cosea apoi erha de 2,1/2,5 centimetri. Mintenul și spențerul erau cojoace de toamnă și primăvară, care pe timp de ploaie se purtau și pe sub sumane (Fig. 5).

Cojocul genuncher era drept, lung până la genunchi, de unde și denumirea ce i s-a dat. Se confecționa din 4 piei de oaie, pe margini era tivit cu prim negru de miel, sau cu prim de dihor foarte îngust (5 centimetri de obicei) (Fig. 6). Cojoacele genunchere cu dihor erau destul de rare, permițându-și-le doar cei foarte bogați. În amintirile bătrânilor, în fiecare sat al ocolului erau cam 3-4 astfel de cojoace. Cojoacele se încheiau cu nasturi și cheutori, din burduf, numite baiere sau cănaci. Aceste cojoace au dispărut înainte de al Doilea Război Mondial, fiind înlocuite de cojoacele scurte. Cojoacele de după această perioadă, se remarcă prin scurtimea lor, de obicei nu depășeau linia taliei, având mânecile strâmte și lungi, ajungând uneori până la vârful degetelor. Uneori bondița cu dihori, purtată iarna sub cojoc, depășea poalele acestuia (element de fală).

Realizarea ornamentației hainelor de blană capătă variate aspecte. De cea mai veche tradiție este garnisirea marginilor cu prim, o fâșie de blană, dacă nu de altă calitate, cel puțin de altă culoare, procedeu ornamental obișnuit la aproape toate hainele de blană. O altă tehnică de ornamentare o constituie aplicarea unor fâșii de erhă, care aveau un dublu rol: funcțional, spre a întări cusăturile de ansamblare a pieselor și un vădit rol decorativ¹⁵. Aceste fâșii sunt mai albe decât ivoriul natural al pielii, evidențiindu-se astfel prin culoare, și prin cusăturile care aplică ierha pe suprafața cojocului. Aceste cusături pot fi făcute în diverse puncte combinate, dezvoltându-se în niște brâuțe ornamentale, simple și discrete.

Decorul cel mai frecvent și totodată cel mai dezvoltat, la care intervin și modalitățile menționate mai sus, este alcătuit din compoziții de broderii florale, vegetale, geometrice, cusute pe fâșii de erhă sau direct pe piele, cu lână, mătase sau bumbăcel colorat. Ele se așază paralel cu deschizătura de pe piept, pe șold. Uneori, compuse din elemente mai discrete, înconjoară toată marginea poalelor, răscoielile și marginile mânecilor¹⁶.

În dezvoltarea decorului, pe pieptarele femeiești și bărbătești, fondul ivoriu al acestora dispare, inundat de revărsarea compozițiilor ornamentale. Motivele florale stilizate, vegetale, încadrate de motive geometrice, dispuse în rânduri paralele, abundă pe fața și spatele acestor pieptare. O variantă deosebit de realizată, distingându-se prin simplitate și armonie, o prezintă bondița cu dihori

¹⁵ Bănățeanu 1975, p. 320.

¹⁶ *Ibidem*, p. 323.

de Câmpulung, la care ivoriul fondului, se acordă perfect cu luciul maroniu, al blăni de jder, și cu cusăturile ornamentale exprimate numai prin brâie și puricași, din mătase neagră, lucrate la fel cu acelea care împodobesc pieptarele lungi¹⁷.

Hainele de deasupra ale huțulilor, prezintă cele mai multe diferențe structurale în comparație cu cele românești. Cojoacele și pieptarele sunt cu poale, având un croi asemănător celui românesc. Intervin unele schimbări în tehnica de ornamentare, preferându-se aplicarea de erhă colorată pe marginile pieselor. Nu se mai aplică blană de miel negru, broderia prezintă, motive vegetale și stilizări florale, mai puțin geometrice, realizate din lânică policromă. Deseori pieptarele lungi sunt prevăzute cu buzunare pe ambele fețe, cojocul mare, pentru iarnă, prezintă ornamente mult reduse, încadrându-se prin aceasta mai mult pieselor de uz zilnic, de lucru, neprezentând forme interesante de manifestare artistică¹⁸.

**The Evolution of Sleeveless Fur Coats and Sheepskin Waistcoats in Campulung
Moldovenesc Area**
ABSTRACT

Fur coats hold an extremely important place in the composition and in the structure of the traditional costume. They are worn both by men and women, especially during the cold seasons. Fur coats evolved in close connection with the natural environment, particularly with the climate, their primary purpose being to warm up the human body during the cold autumn and winter days, but they also had the role of defining the social status of the bearer. In the Campulung Moldovenesc area, fur coats have developed into a specific local style, their components acquiring unique structural features, with self-contained symbolism and appeal.

List of illustrations

- Fig. 1 - Elisaveta and Istratie Leuștean, Pojorâta, 1890
- Fig. 2 - Parasca and Gheorghe Hutu, Câmpulung Moldovenesc, 1903
- Fig. 3 - Ilie and Gheorghe Tuduren, Câmpulung Moldovenesc, 1923
- Fig. 4 - Wedding of Rusalina and Gheorghe Nisoiu, Câmpulung Moldovenesc, 1930
- Fig. 5 - Ion, Maria, Vasile Axintioi, Vama, 1943
- Fig. 6 - Sultana Țâmpău, Câmpulung Moldovenesc, 1919

¹⁷ *Ibidem*, p. 321.

¹⁸ Pavel 1978, p. 156.

Fig. 1 - Elisaveta și Istratie Leuștean, Pojorâta, 1890

Fig. 2 - Parasca și Gheorghe Hutu, Câmpulung Moldovenesc, 1903

Fig. 3 – Ilie și Gheorghe Tuduren, Câmpulung Moldovenesc, 1923

Fig. 4 – Nuntă Rusalia și Gheorghe Nisoiu, Câmpulung Moldovenesc, 1930

Fig. 5 – Ion, Maria, Vasile Axintioi, Vama, 1943

Fig. 6 – Sultana Țâmpău, Câmpulung Moldovenesc, 1919

Abrevieri bibliografice:

- Bănățeanu 1975 - Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, Suceava, 1975
Florescu 1956 - Florescu Bobu Florea, *Caiete de artă populară – Portul popular din Moldova de Nord*, București, Ed. de Stat pentru literatură și artă, 1956
Mercheș 1935-1938 - Eusebie Mercheș, *Cronica de la Capu-Satului*, manuscris, 1935-1938
Pamfile 1910 - Tudor Pamfile, *Industria casnică la români: Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară*, București, 1910
Pavel 1978 - Emilia Pavel, *Portul Popular Moldovenesc*, Editura Junimea, Iași, 1978
Niculița Voronca 2008 - Elena Niculița Voronca, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. II, Ed. Saeculum Visual, București, 2008

Cuvinte-cheie: zona Câmpulung Moldovenesc, stil local, costum tradițional, simbolism.

Key words: Câmpulung Moldovenesc area, local style, traditional costume, symbolism.